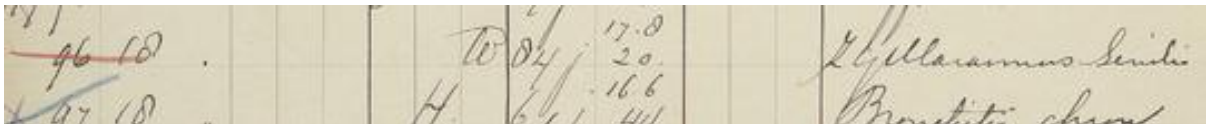

Rode strepen: Joodse burgers?

Onlangs is er onder de invoerders van het digitaliseringsproject Amsterdamse Doodsoorzaken 1854-1940 discussie geweest over de betekenis van rode strepen tussen de invoerregels. Al vrij snel ontstond het vermoeden dat het hier ging om het aanstrepen van joodse overledenen voor een statistisch onderzoek uit het verleden. Hier zijn verschillende scenario's mogelijk. Enerzijds is er het werk van Dr. Emanuel Boekman, 'Demografie van de joden in Nederland', gepubliceerd in 1936, anderzijds is er het artikel van Dr. J.H. van Zanten met als titel 'Eenige demografische gegevens over de joden te Amsterdam', in 1930 gepubliceerd.

Een voorbeeld van een rode streep, zoals aangetroffen in de scans.

De geboren Amsterdammer Emanuel Boekman (1889-1940) was onder andere socialistisch politicus, demograaf en statisticus. Zijn statistische vaardigheden kon hij goed ontwikkelen als chef van de afdeling Wiskunde en Statistiek bij de Rijksverzekeringsbank, een functie die hij van 1916 tot 1931 bekleedde. Vanaf dit laatstgenoemde jaar maakte hij tot zijn dood in 1940 carrière in de politiek als wethouder van Amsterdam voor onderwijs en kunstzaken. Als zoon van een eenvoudig diamantslijper kon hij dit uitsluitend door hard werken bereiken. De Duitse inval van Nederland was voor de joods socialist Boekman onoverkomelijk, wat hem en zijn vrouw op de dag van de Nederlandse capitulatie, 15 mei 1940,

tot zelfmoord bracht. Dit tragische lot heeft ertoe geleid dat Boekman in het doodsoorzakenregister opgenomen is, een register dat hij zelf uitvoerig heeft onderzocht.

Boekman achter zijn bureau

Uit zijn inleiding komt naar voren hoe belangrijk de statistische gegevens van de joden te Amsterdam voor Boekman zijn: 'Sinds 1880, dus reeds gedurende bijna twee generaties, woont meer dan de helft der Nederlandsche Joden in de hoofdstad. De ontwikkeling der demografische verhoudingen bij de Joden te Amsterdam, is dan ook beheerschend voor die der overige Nederlandsche Joden.'

Boekman nuanceert overigens de titel van zijn werk. Hij stelt dat hij gekozen heeft voor Joden in Nederland in plaats van Nederlandse Joden, omdat dit het onderzoeksobject beter beschrijft. Toch stelt hij duidelijk dat hij overtuigd is van het feit dat de Joden onderdeel zijn van het Nederlandse volk. Hiermee keert hij zich af van het nazistische antisemitisme van die jaren. Dat hij zich van de ontwikkelingen in Duitsland bewust is, blijkt wel uit de toelichting op de statistieken in het slot: 'Zoo de sociale ontwikkeling niet door invloeden van buiten wordt gestoord op de wijze als in Duitschland gebeurt, dan zal ook de sociale verdeling van het Nederlandsche Jodendom steeds meer haar eigen karakter verliezen...' Een trieste kanttekening met vooruitziende blik van een man die zich enkele jaren later als gevolg van die 'invloeden van buiten' van het leven zou beroven.

De statistische gegevens zijn gebaseerd op het eerder verschenen werk van Van Zanten, directeur van het Bureau van Statistiek van de gemeente Amsterdam, die in de inleiding van Boekman expliciet wordt bedankt. Van Zanten trekt een aantal conclusies over

de Joodse bevolking te Amsterdam, waaronder een laag geboortecijfer, voorzichtigheid in het sluiten van huwelijken en het verwekken van kinderen. Maar het meest opvallend is dat vastgesteld wordt dat 'een grootere zorg voor de gezondheid, zij het dat deze uit voorschriften van hun godsdienst voortvloeit of niet, gepaard gaande met sterk familieleven, smaak voor goed voedsel en derg., waardoor zij zich wat ziekte en sterfte betreft, gunstig van het overige deel der bevolking onderscheiden.' Dit blijkt bijvoorbeeld uit aanmerkelijk lagere kindersterfte en overlijden door besmettelijke ziektes onder de 14 jaar. Ook is in het algemeen de sterfte door tuberculose veel lager.

Hoewel het voor de hand ligt dat noch Boekman, noch Van Zanten de strepen in de registers heeft gezet, is het chronologisch gezien waarschijnlijker dat dit in opdracht van Van Zanten is gebeurd. De gegevens zijn dan later aan Boekman verstrekt. In ieder geval hebben de rode strepen tot nieuwe inzichten in de statistische geschiedenis van de joden geleid.

Boekmanstichting

Als wethouder hield Boekman zich bezig met cultuur, net zoals de later opgerichte Boekmanstichting dat vandaag de dag nog doet.